

ORACOLELE, SAU MĂRIREA ȘI DECĂDEREA UNEI ARTE STRĂVECHI

Fontenelle

Arta divină

ISTORIA ORACOLELOR

Traducere și prefață
Adina Baranovschi

ANTET REVOLUTION

realitate, templele erau bine ferecate văzului lumii întregi, iar soților nu le era dezvăluit nicidecum drumul subteran.

În ceea ce mă privește, mi-e greu să-mi închipui că asemenea lucruri au putut fi practicate măcar o dată. Totuși, Herodot ne asigură că la al optulea și ultimul etaj al superbului turn al templului lui Belus din Babilon se găsea un pat magnific în care se culca în fiecare noapte o femeie aleasă de către zeu. La fel se întâmpla și la Teba, în Egipt. Atunci când preoteasa oracolului lui Patar din Lycia trebuia să profetizeze, trebuia mai înainte ca ea să se culce singură în templul unde Apollo venea să o inspire.

Toate acestea s-au întâmplat în cele mai adânci tenebre ale păgânismului și într-o vreme în care ritualurile păgâne nu constituiau subiectul contradicțiilor; dar, în opinia creștinilor, Saturn din Alexandria lăsa nopțile în templul său vreo femeie pe care-i plăcea s-o numească prin gura lui Tyrannus, preotul său. Multe femei primiseră această cinste cu mare respect, neplângându-se de Saturn, deși acesta era mai în vârstă și cel mai puțin galant dintre zei. Până la urmă s-a găsit una care, culcându-se în templu, își închipuise că nu s-a petrecut nimic neomenesc de care Tyrannus să nu fi fost capabil. Ea l-a avertizat pe soțul său, care l-a dat în judecată pe Tyrannus. Nefericitul a mărturisit totul, și atunci să fi văzut ce scandal a fost în Alexandria!

Așadar crimele preoților, insolența lor, diversele evenimente ce-au dat la iveală șarlataniile lor, obscuritatea, incertitudinea și falsitatea răspunsurilor ar fi discreditat oracolele, producându-le întregul declin, în vreme ce păgânismul nu era pe sfârșite.

Dar acestor cauze li s-au adăugat altele străine: mai întâi marile secte ale filosofilor greci care și-au bătut joc de oracole, apoi romanii, care nu se foloseau de ele și, în sfârșit, creștinii, care le detestau și care le-au abolit odată cu păgânismul.

SUMAR

Oracolele, sau mărirea și decăderea unei arte străvechi ...	3
Preambul	13

PARTEA ÎNȚĂI. Oracolele nu se datorează nicidecum demonilor	14
--	----

Capitolul I. Primul motiv pentru care vechii creștini au crezut că oracolele li se datorează demonilor. Uluitoarele povești despre oracole și genii	16
--	----

Capitolul II. Al doilea motiv pentru care vechii creștini credeau în oracolele supranaturale. Împăcarea acestei opinii cu sistemul creștinismului.....	19
---	----

Capitolul III. Al treilea motiv al vechilor creștini. Împăcarea opiniei lor cu filosofia lui Platon	20
--	----

Capitolul IV. Istoriile surprinzătoare care se spun despre oracole par a fi dubioase.....	23
--	----

Capitolul V. Opinia comună asupra oracolelor nu se potrivește atât de bine pe cât credem cu religia	30
--	----

Capitolul VI. Demonii nu sunt instaurați prea bine de păgânism	34
---	----

Capitolul VII. Marile secte ale filosofilor păgâni nu au crezut defel că ar fi existat ceva supranatural în oracole	37
--	----

Capitolul VIII. În afara filosofilor, ceilalți nu prea s-au sinchisit de oracole	42
---	----

Capitolul IX. Nici vechii creștini nu au crezut prea tare că oracolele li se datorau demonilor	47
---	----

Capitolul X. Oracolele corupte	50
---	----

Capitolul XI. Noile oracole. Oracolele de odinioară produc iarăși tot atâtea neajunsuri demonilor, ca și oracolele corupte	53
---	----

Capitolul XII. Locurile unde se aflau oracolele	57
--	----

Capitolul XIII. Deosebirea zilelor și celelalte mistere ale oracolelor 61

Capitolul XIV. Oracolele trimise prin bilețele sigilate 65

Capitolul XV. Oracolele în vis..... 68

Capitolul XVI. Ambiguitatea oracolelor 72

Capitolul XVII. Vicleniile oracolelor date în vileag 75

Capitolul XVIII. Despre sorti..... 77

PARTEA A DOUA. Oracolele nu au luat sfârșit odată cu venirea lui Iisus Hristos..... 81

Capitolul I. Insuficiența motivelor pe care se bazează această opinie..... 82

Capitolul II. De ce autorii antici se contrazic adesea în legătură cu perioada încetării activității oracolelor 86

Capitolul III. Istoria duratei oracolului din Delfi și a altor câteva oracole 88

Capitolul IV. Sfârșitul definitiv al oracolelor odată cu dispariția păgânismului 93

Capitolul V. Primul motiv al decăderii oracolelor 102

Capitolul VI. Al doilea motiv al decăderii oracolelor 107

Capitolul VII. Ultimele cauze specifice ale decăderii oracolelor 109

PRIMUL MOTIV PENTRU CARE VECHII CREȘTINI AU CREZUT CĂ ORACOLELE LI SE DATOREAZĂ DEMONILOR. ULUITOARELE POVEȘTI DESPRE ORACOLE ȘI GENII

Antichitatea este plină de nu știu câte povești uluitoare și de oracole atribuite doar geniilor. Nu vom da decât câteva exemple reprezentând întreaga panoplie.

Toată lumea știe ce i s-a întâmplat navigatorului Thamus. În vreme ce vasul său naviga pe lângă câteva insule din Marea Egee, vântul a încetat brusc. Toți oamenii de pe vas erau treji, majoritatea chiar își petrecea timpul la un pahar, când se auzi dintr-o dată o voce venind dinspre insule, care-l chema pe Thamus. Acesta s-a lăsat strigat de două ori fără a răspunde, dar a treia oară a dat curs chemării. Vocea îi poruncea, atunci când va fi ajuns într-un anumit loc, să strige că marele Pan era mort. Toată lumea a fost cuprinsă de spaimă și groază, iscându-se discuții dacă Thamus trebuia să dea curs cererii; însă acesta a tras concluzia că, dacă vântul le-ar fi fost prielnic ca să treacă pe lângă locul stabilit, nu avea să facă nimic, dar dacă liniștea mării i-ar opri acolo, trebuia să ducă la îndeplinire porunca. Deoarece s-a întâmplat ca liniștea mării să-l surprindă chiar în acel loc, a început să strige cu toată puterea că marele Pan a murit. Numai ce s-au auzit din toate părțile plâsete și gemete, ca și când o mulțime de persoane ar fi fost surprinse și îndurerate de această veste. Toți cei de pe vas au fost martorii întâmplării. La scurtă vreme s-a dus vestea până la Roma, iar împăratul Tiberius, vrând să-l întâlnească pe Thamus, a adunat învățați pricepuți în teologia păgână, ca să afle de la ei cine era marele Pan, ajungând apoi la concluzia că era fiul lui Mercur și al Penelopei. Așa relatează Cleombrote această istorie, în dialogul în care Plutarh vorbește despre oracolele care au luat sfârșit, spunând că o știe de la Epitherses, profesorul său de

gramatică, aflat pe vasul lui Thamus când s-a întâmplat minunea.

Thulis a fost un rege al Egiptului al cărui imperiu se întindea până la ocean. Se spune că el a fost cel care a dat numele de Thule insulei denumite acum Islanda. Se pare că imperiul său se întindea până acolo. Acest rege, împăunându-se cu succesele și bogăția sa, s-a dus la oracolul consacrat lui Serapis și i-a spus:

– Tu, care ești stăpânul focului și care guvernezi mersul cerului, spune-mi adevărul. A existat și va mai exista vreodată cineva la fel de puternic ca mine?

Oracolul i-a răspuns:

– În primul rând, Dumnezeu, apoi cuvântul și duhul laolaltă, cuprinse într-o singură ființă a cărei putere nu are sfârșit. Tu, muritorule, a cărui viață este nesigură, să pleci de aici fără zăbavă!

Ieșind de acolo, Thulis a fost înjunghiat.

Eusebius a extras din scrierile lui Porphyrius, marele dușman al creștinilor, următoarele prevestiri:

1. Gemeți, trepiede, Apollo vă părăsește, silit de o lumină cerească. Jupiter a fost, este și va fi. Oh, mărețe Jupiter, vai!, oracolele mele faimoase nu mai sunt.

2. Glasul preotesei nu se mai aude, iar ea este deja condamnată pentru mult timp la tăcere. Aduceți-i mereu lui Apollo ofrande demne de un zeu.

3. Nefericitule preot, i-a spus Apollo preotului său, nu mă mai întreba despre Tatăl divin, nici despre Fiul său unic, nici despre Duhul care este sufletul tuturor lucrurilor, căci tocmai acest duh mă izgonește pe veci din aceste locuri.

Augustus, deja bătrân și cu gândul să-și aleagă un succesor, s-a dus să consulte oracolul din Delfi, însă acesta nu i-a dat niciun răspuns, cu toate că împăratul nu mai contenea cu ofrandele. Totuși, în cele din urmă s-a ales cu acest răspuns: „Copilul evreu, căruia i se vor supune toți zeii, mă izgonește de

aici, trimitându-mă în iad. Ieși din templul acesta fără să scoți un cuvânt!”.

Este lesne de constatat din asemenea istorii că nu s-a pus la îndoială neamestecul demonilor în oracole. Nici faptul că mărețul Pan, care a murit în timpul domniei lui Tiberius, era stăpânul demonilor, a căror împărăție a fost distrusă prin moartea mântuitorului Iisus Hristos; sau, dacă această explicație nu vă place – căci putem, la urma urmei, fără necuviință, să atribuim înțelesuri contrarii aceluiași lucru – deși se referă la religie, mărețul Pan este însuși Iisus Hristos, a cărui moarte a produs o durere și o consternare generală în rândul demonilor, care nu-și mai puteau exercita tirania asupra oamenilor. În felul acesta s-a găsit mijlocul de a atribui mărețului Pan două fațete cu totul diferite.

Oare oracolul făcut regelui Thulis, atât de favorabil despre sfânta Treime, poate fi o închipuire umană? Cum ar fi ghicit preotul lui Serapis un mister atât de mare, necunoscut până atunci pe pământ și nici măcar evreilor?

Dacă celelalte oracole ar fi fost făcute de preoți impositori, cine-i obliga pe aceștia să se discrediteze, răspândind încetarea oracolelor lor? Nu este oare evident că demonii era cei pe care chiar Dumnezeu îi silea să depună mărturie în favoarea adevărului? În plus, de ce oracolele ar fi luat sfârșit, dacă nu ar fi fost făcute decât de preoți?

Capitolul II

AL DOILEA MOTIV PENTRU CARE VECHII CREȘTINI CREDEAU ÎN ORACOLELE SUPRANATURALE. ÎMPĂCAREA ACESTEI OPINII CU SISTEMUL CREȘTINISMULUI

Deoarece demonii erau o certitudine pentru creștini, a fost cât se poate de firesc să le fie atribuită o funcție publică, nescutindu-i de oracole și de celelalte miracole păgâne de care păreau să aibă nevoie. De aceea oamenii s-au abținut să intre în miezul faptelor, deoarece ar fi fost o discuție lungă și dificilă, însă tot ceea ce era surprinzător și extraordinar era atribuit acestor demoni, care se aflau la îndemână. Se părea că, punându-li-se aceste evenimente în cârcă, era astfel confirmată însăși existența lor, după cum chiar religia ne-o dezvăluie.

În plus, este sigur că, în epoca nașterii lui Iisus Hristos, s-a vorbit adesea despre încetarea oracolelor, chiar la autorii profani. De ce atunci și nu altădată să fi fost perioada destinată pieirii lor? Este lesne de explicat, în funcție de sistemul religiei creștine. Dumnezeu își alesese poporul din neamul evreiesc, abandonând împărăția restului semințiilor de pe pământ în mâinile demonilor, până la sosirea Fiului său; în felul acesta i-a deposedat de puterea pe care le-o lăsase, vrând ca totul să se supună lui Iisus Hristos și nimeni să nu se opună instaurării împărăției sale pe pământ. Există atâta fericire în această gândire, încât nu mă miră că a avut multă putere, făcând parte dintre acele lucruri de adevărul cărora trebuie să ne folosim și care conving, deoarece ne este favorabil.

AL TREILEA MOTIV AL VECHILOR CREȘTINI. ÎMPĂCAREA OPINIEI LOR CU FILOSOFIA LUI PLATON

Nicicând filosofia nu a fost mai la modă printre creștini ca pe vremea lui Platon, în primele secole ale Bisericii. Păgânii încă erau împărțiți între diferitele secte filosofice, însă concordanța pe care au găsit-o între platonism și religie aproape că i-a adunat într-o singură sectă pe toți creștinii savanți. De aici stima considerabilă de care s-a bucurat Platon, privit ca un fel de profet care ghicise mai multe aspecte importante ale creștinismului, îndeosebi referitoare la Sfânta Treime, pe care nu le putem deloc nega că nu ar fi destul de clar conținute în scrierile sale. Astfel, puțin a lipsit ca lucrările sale să nu fie luate drept comentarii ale Scripturii, iar natura Verbului să fie considerată așa cum a conceput-o Platon. Filosoful și l-a închipuit pe Dumnezeu atât de sus peste creaturi, încât nu credea că ele au putut fi făcute direct din mâinile Sale, punând între divinitate și făpturi acest Cuvânt, ca o treaptă prin care acțiunea Domnului să poată trece până la ele. Creștinii au preluat aceași idee despre Iisus Hristos, și poate asta-i cauza pentru care nicio erezie nu a fost îmbrățișată mai pe larg, nici susținută cu mai multă căldură decât arianismul. Așadar, platonismul care părea să facă onoare religiei creștine, de vreme ce-i era favorabil, era plin de demoni, care s-au răspândit cu ușurință în sistemul pe care creștinii și l-au imaginat în privința oracolelor.

Platon voia ca demonii să fie mediatori între lumea zeilor și aceea a oamenilor, ca ei să fie genii ale aerului hărăzite a negocia între zei și noi; el voia ca să nu-i putem vedea, deși sunt aproape de noi, și să pătrundă în gândurile noastre, manifestând iubire pentru cei buni și ură pentru cei răi, dorind ca în cinstea lor să fie stabilite atâtea ceremonii diferite.

Se pare că Platon nu avea cunoștință despre demonii răi, cărora să li se poată atribui înșelătoriile oracolelor. Totuși, în dialogul despre oracolele care au încetat, Plutarh ne asigură că el știa despre demonii cei răi; în ceea ce-i privește pe platonicieni, acest lucru este în afara îndoielii. În lucrarea *Pregătirea evanghelică*, Eusebiu relatează o mulțime de fragmente din Porphyrius, în care acest filosof păgân ne încredințează că demonii răi sunt autorii farmecelor, băuturilor magice și ai deochiului; că ei nu fac altceva decât să ne înșele văzul cu moroi și fantome; că minciuna face parte din firea lor; că atâtă în noi majoritatea patimilor; că au ambiția de a vrea să fie considerați niște zei; că trupurile lor volatile și spirituale trebuie să se hrănească cu fumigație, cu sângele vărsat și cu unsoarea ofrandelor; că numai ei trebuie să poată face oracole. În fruntea acestor demoni răi, Eusebiu îi așeza pe Hecate și Serapis.

Și Iamblicos, un alt platonician, spunea la fel; de vreme ce majoritatea acestor lucruri este adevărată, creștinii au primit totul cu bucurie, adăugând chiar ceva de la ei, potrivit lui Tertulian în *Apologetica* sa: de pildă, faptul că demonii ascundeau, în scrierile profeților, cunoașterea viitorului și apoi se mândreau cu acest lucru în oracolele lor.

Sistemul creștinilor a preluat cu îngăduință faptul că descoperirea păgânilor, prin propriile lor principii, originea cultului lor fals și sursa greșelii în care s-au aflat dintotdeauna. Erau convinși că exista ceva supranatural în oracolele lor, iar creștinii care li se împotriveau nu voiau nicidecum să le schimbe gândirea. Demonii, care conveneau și unora, și altora, serveau la explicarea supranaturalului. Lumea recunoștea acest tip de miracol obișnuit care se înfăptuise în religia păgânilor, dar li se nega tot avantajul de către autorii cărora le erau atribuite, iar această cale era mult mai scurtă și mai lesnicioasă decât aceea de a contesta însuși miracolul, printr-o lungă serie de cercetări și raționamente.

Iată în ce fel a luat naștere, în primele secole ale Bisericii, părerea generală asupra oracolelor păgânilor. Aș putea adăuga celor trei motive dezbatute aici un al patrulea, poate la fel de bun ca celelalte: în sistemul oracolelor înfăptuite de către

demoni există miraculosul; se știe ce influență are acesta asupra spiritului uman. Dar nu vreau să mă lungesc cu acest aspect, căci aceia care-l vor studia mă vor crede, fără a-mi da osteneala s-o dovedesc, iar ceilalți poate că nu mă vor crede nici după ce le-aș dovedi-o.

Să cercetăm acum, unul după altul, motivele pentru care credem în oracolele supranaturale.

Capitolul IV

ISTORIILE SURPRINZĂTOARE CARE SE SPUN DESPRE ORACOLE PAR A FI DUBIOASE

Ar fi dificil să dăm dreptate istoriilor și oracolelor la care ne-am referit, fără a recurge la demoni; dar oare toate sunt adevărate? Să cercetăm mai întâi faptele, și abia apoi cauza. Este adevărat că această metodă este mult prea lentă pentru majoritatea oamenilor care se îndreaptă spre cauză, trecând pe lângă adevărul faptelor, dar vom evita ridicolul de a fi găsit cauza a ceea ce nu există.

Această neplăcere li s-a întâmplat într-un mod caraghios, la sfârșitul veacului trecut, unor savanți din Germania despre care nu mă pot abține să nu pomenesc aici.

„În 1593, s-a răspândit zvonul că unui copil din Silezia, în vârstă de 7 ani, i-au căzut dinții și că i s-a pus un dinte din aur în locul unuia obișnuit. Horstius, profesor de medicină la universitatea din Helmstadt, a scris, în 1595, despre povestea acestui dinte, susținând că în parte era adevărată, în parte miraculoasă, dintele fiindu-i trimis de Dumnezeu acestui copil, pentru a-i consola pe creștinii năpăstuiți de turci. Închipuiți-vă ce consolare și ce legătură putea fi între dinte și creștini sau turci! În același an, pentru ca dintele de aur să nu ducă lipsă de istorici, Rullandus i-a scris povestea. După doi ani, Ingolsteterus, un alt savant, scria împotriva sentimentului pe care-l avea Rullandus pentru dintele de aur, iar Rullandus i-a replicat de îndată într-o manieră doctă. Un alt mare savant, pe nume Libavius, a adunat toate referirile la dintele aurit, adăugând propria părere. Nu mai lipsea nimic acelor lucrări atât de frumoase, decât dovada că dintele era de aur. Dacă l-ar fi examinat un aurar, s-ar fi aflat că era vorba despre o foiță de aur aplicată dintelui cu multă îndemânare; însă lumea s-a pus pe scris cărți, și abia apoi a fost consultat aurarul“.